

OD REDAKCJI

Rafał Podraza, we wstępie do zbioru listów Magdaleny Samozwaniec *Moich listów nie pal! Listy do rodziny i przyjaciół* (2014) pisał:

Bardzo dawno temu usłyszałem, że jeśli ktoś podejmuje się opracowania listów, musi być – z miejsca – przygotowany na napisanie dwóch książek. Jedną stanowi korespondencja, drugą przypisy. Ponadto powinien mieć bardzo wiele lat i ogromną wiedzę. Można mówić, ale tak naprawdę, żeby przyznać rację, trzeba przerobić to samemu...¹

I z pewnością rację przyznać trzeba autorowi, bo opracowywanie listów to praca powiedzieć można detektywistyczna, żmudna, ale przynosząca też satysfakcję, w postaci potwierdzenia mało znanych, czasem nieznanych, faktów z życia i działalności różnych osób.

Joanna Kułakowska-Lis z kolei we wstępie do zbioru listów wydanych pt. *Ponieważ Cię kocham. Najpiękniejsze wyznania miłości* (2014) stwierdzała:

Kto dziś pisze listy, w dodatku miłosne – jeśli już, to posługujemy się e-mailami, esemesami. W miłosnych wyznaniach też raczej nie gustujemy, uważając je często za jakieś takie przestarzałe, nieprzystające do współczesnego świata, do zabieganych i pospiesznych czasów, których nie ma wolnej chwili na pisanie, ani też na czytanie czegoś dłuższego niż krótka wiadomość tekstowa. Przecież nie zawsze tak było – kiedyś listy, budowały związki między ludźmi, współtworzyły intymne relacje, towarzyszyły rozwijającym się uczuciom. Listy, które – jak pisała Stefania Skwarczyńska w swej monografii *Teoria listu*, należą do życia, do życia dążą, życie codzienne je stwarza, a równocześnie wdzierają się w świat literatury. Powstawały w setkach, tysiącach, wysyłane, oczekiwane, budując utrwalone na piśmie wyjątkowy dialog².

Od wielu lat obserwujemy na rynku wydawniczym ukazywanie się szeregu różnych zbiorów korespondencji, poza już wspomnianymi, wymienić można wiele innych, m.in.: *Listy miłosne Franciszka Starowieyskiego* w opracowaniu Izabeli Górnickiej-Zdziech (Warszawa 2010), *ja minę ty miniesz... Wspomnienia o Halinie Poświatowskiej* zebrała i opracowała Mariola Pryzwan (Warszawa 2008)

¹ Magdalena Samozwaniec, *Moich listów nie pal! Listy do rodziny i przyjaciół*, wstęp, wybór i opracowanie Rafał Podraza (Warszawa: Grupa Wydawnicza Foksal, 2014), 7.

² *Ponieważ Cię kocham. Najpiękniejsze wyznania miłości*, wstęp, wybór, komentarze Joanna Kułakowska-Lis (Bielsko-Biała: Pascal, 2014), 7.

uzupełniając je fragmentami listów z bogatej korespondencji poetki, *Agnieszki Osieckiej i Jeremiego Przybory listy na wyczerpanym papierze* z przedmową i komentarzami Magdy Umer (Warszawa 2010).

Problematyka korespondencji stała się też tematem kolejnego, dwudziestego już numeru „Zeszytów Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” i choć prezentowane teksty nie skupiają się tylko na korespondencji dotyczącej jednej osoby, to praca nad przygotowaniem do publikacji jednego, kilku, czy kolekcji listów też stanowi wyzwanie. Tom zatytułowany „Listy jako dokument epoki” prezentuje 12. artykułów, których przedmiotem jest właśnie jeden, kilka lub kolekcja listów pochodzących z różnych okresów i dotyczących różnych zagadnień.

Zeszyt otwiera artykuł Jakuba Wojtczaka prezentujący przykłady zbiorów epistolograficznych przechowywanych w Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, związanych z terenami Wielkopolski południowo-wschodniej.

Próbę analizy listów zachowanych w spuściźnie Adama Chodyńskiego w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku i zdigitalizowanej przez Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, podjęła Henryka Karolewska. Autorka zwróciła uwagę na tematykę listów, ich styl oraz nadawców, przybliżając informacje na ich temat.

List Alfreda Łubieńskiego do matki Pelagii z Zajączków Łubieńskiej stał się przedmiotem badań Marty Gołembiewskiej, zajmującej się dziejami właścicieli dóbr stawiszynskich. Według autorki list stanowi ważny dokument, pozwalający na poznanie fragmentu życia tej rodziny związanego z edukacją Alfreda, i jej wpływem na kształtowanie się charakteru przyszłego dziedzica Stawiszyna.

Przyczynek do poznania zainteresowań czytelniczych Alfonsa Parczewskiego i jego narzeczonej Aleksandry Bochdan stanowi kolejny artykuł. Na podstawie analizy zawartości korespondencji z lat 1877-1878 Ewa Andrysiak zwraca uwagę na fragmenty dotyczące czytanych lektur, zarówno w zakresie literatury naukowej, jak i pięknej.

W kręgu zainteresowań Grzegorza Brodackiego, autora edycji korespondencji Władysława Orkana z lat 1891-1914³ znalazł się list, z archiwum literackiego pisarza przechowywanego w Bibliotece Jagiellońskiej, współpracowniczki „Gazety Kaliskiej” Zofii Kęczkowskiej skierowany do pisarza w 1909 roku „z gorącą prośbą o zaszczylenie jubileuszowego numeru naszej „Gazety” drobnym jakim, lecz zawsze cennym utworem w poezji lub prozie”.

O początkowej szkole parafialnej w Kokaninie, założonej przez ks. Józefa Bronisława Szafnickiego w 1908 r., pisze, na podstawie listów duchownego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego z 1915 r., Marcin Mikołajczyk. Autor przybliży też postać księdza i inne jego działania.

³ Władysław Orkan, *Listy 1891-1910, t. 1, 1891-1904, t. 2, 1905-1910*, oprac. G. Brodacki (Warszawa: Fundacja Akademia Humanistyczna, Instytut Badań Literackich PAN. Wydawnictwo, 2012); *Listy 1911-lipiec 1914*, oprac. G. Brodacki (Kraków: Wydawnictwo Miniatura, 2019).

Wątek pomocy organizowanej przez kaliską Ligę Kobiet Pogotowia Wojennego dla legionistów z obozu w Szczypiornie omawia, na podstawie listu zachowanego w Muzeum Okręgowym Ziemi Kaliskiej, Anna Tabaka. Analiza listu wojskowego lekarza Mieczysława Naramowskiego do działaczki LKPW Marii Sulecińskiej oraz inne źródła, pozwoliły autorce na przypomnienie mało znanych działań kaliszanek na rzecz internowanych w Szczypiornie żołnierzy.

Autorką dwóch artykułów jest Bogumiła Celer. Tematem pierwszego jest, przechowywany w zbiorach biblioteki Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, list generała Józefa Hallera do harcmistrza Karola Sługockiego. Dokument stał się podstawą po przedstawieniu biografii zarówno nadawcy, jak i odbiorcy listu oraz pokazania związków generała z Kaliszem.

Przedmiotem drugiego artykułu są cztery listy z 1934 r., trzy listy Zofii Hieropolitańskiej skierowane do prof. Feliksa Koperę i jedna odpowiedź profesora do muzealniczki. Zawarte w listach informacje dotyczą sytuacji prowincjonalnych muzeów dwudziestolecia międzywojennego.

Informacji na temat wycinka kaliskiego życia muzycznego dostarcza tekst Krzysztofa Rottermunda opracowany na podstawie dwóch listów otrzymanych od rodzeństwa Wiłkomirskich: Kazimierza i Marii, mieszkających latach 20. XX wieku w Kaliszu. Zawarte w listach fakty, stanowią według ich adresata „źródło do dziejów kultury muzycznej miasta, związanej głównie z budownictwem instrumentów muzycznych”.

Na podstawie materiałów zachowanych w zbiorach Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w tym korespondencji skierowanej do ówczesnego prezesa KTPN prof. Edwarda Polanowskiego, Ewa Obała przypomina Międzynarodową Sesję Naukową zorganizowaną w 1989 r. w 100. rocznicę urodzin Marii Dąbrowskiej.

Zagadnienia dotyczące ekslibrisu, interesujące bez wątpienia dla badaczy książki, poruszył artysta grafik Czesław Woś cytując fragmenty z listów, zmarłego w 2015 roku Andrzeja Znamirowskiego, znawcy i popularyzatora ekslibrisu, twórcy Galerii Ekslibrisu „Podgórze” w Krakowie.

Dział „Recenzji i omówień” prezentuje cztery teksty. Jakub Wojtczak omawia wydaną w 2020 r. pracę *Pleszew w późnym średniowieczu i u progu epoki nowożytnej (koniec XIV – początek XVI wieku)* autorstwa Adama Kozaka. Kolejny recenzent – Krzysztof Walczak – odnosi się w swojej wypowiedzi do książki prof. Jerzego Pietrzaka *Powstańczy Ostrów w powstańczej Wielkopolsce 1918-1919*, opublikowanej w 2019 r. Trzecie omówienie autorstwa Róży Pomiecińskiej dotyczy pracy *Sto dokumentów na stulecie. Wybór materiałów archiwalnych z zasobów Archiwum Państwowego w Kaliszu*, wydanej pod redakcją Grażyny Schlender w 2019 r. Marta Gołembiewska z kolei przypomina *Grecką wspólnotę w Kaliszu* Marcina Mikołajczyka z 2018 r.

W dziale „Sprawozdania” odnotowano jubileusz 200-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego. Wspomnienie pióra Krzysztofa Walczaka poświęcone Stanisławowi Rusakowi znalazło się w dziale „Z żałobnej karty”.

W zamykającym tom dziale „Z życia towarzystwa”, podobnie jak w tomach poprzednich, mamy spis edycji wydanych przez KTPN, wydarzenia z działalności towarzystwa, wykaz członków oraz ofertę wydawniczą.

Redakcja składa podziękowanie wszystkim autorom, którzy nadesłali teksty do poszczególnych działów czasopisma zachęcając jednocześnie do publikowania w kolejnych numerach „Zeszytów KTPN”.

Ewa Andrysiak

Dwudziesty tom „Zeszytów Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, który zawiera artykuły z zakresu epistolografii – sztuki pisania listów; grecki źródłosłów pojęcia epistolografii obejmuje także dział piśmiennictwa zajmujący się twórczością listowną.

Z chwilą opracowania – w odległej starożytności – pisma tj. zespołu znaków przyjętego przez określoną grupę ludzką w celu graficznego przedstawienia mowy, pismo stało się podstawą rozwoju wyższych form cywilizacji i kultury, a wynikało z potrzeby utrwalania myśli i przekazywania ich ludziom na odległość. Kolejne etapy rozwoju pisma – od znaków syntetycznych, poprzez pismo obrazkowe, wyrazowe, sylabowe – do pisma alfabetycznego, będącego uporządkowanym systemem liter (graficznych znaków oznaczających samogłoskę lub spółgłoskę) przebiegały stopniowo i powoli, doskonaląc zespół znaków i ich formy graficzne.

Skoro powstało pismo, ci którzy potrafili pisać i czytać używali je do porozumiewania się w czasie i przestrzeni w sposób utrwalony na różnych materiałach pisarskich – ostatnio na papierze, dziś także na nośnikach elektronicznych.

Informacje przekazywane od nadawcy do odbiorcy lub grupy odbiorców przyjmowały formę listu (niekiedy „otwartego”) zwanego niegdyś epistołą. Owe „epistoły” były w przeszłości i są obecnie cennym źródłem wiedzy z „pierwszej ręki” o epoce, w której powstawały, a dotyczyły m.in. polityki, kultury, wojskowości, osobistego życia autorów listów i wielu innych spraw. Korespondencja pisarzy, artystów, uczonych, duchownych jest przedmiotem poszukiwań archiwalnych. Każdy odnaleziony list cieszy „odkrywcę”, poszerza wiedzę o polskiej (i nie tylko) szeroko pojętej kulturze i biografii autorów epistoł.

Dobrze więc, że wyniki studiów epistolograficznych będą ogłoszone w niniejszym tomie kaliskiego czasopisma naukowego.

Hanna Tadeusiewicz